Privilegioista

Lähes kaksi vuotta olen pendelöinyt sisämaan ja Turun väliä, mutta nyt sijaisuuteni Åbo Akademissa on tulossa päätökseensä ja samalla päättyy osa-aikaturkulaisuuteni. En tainnut olla kovin aktiivinen Turun kaupunkiyhteisön jäsen, koska paikallisten asioiden seuraaminen jäi Kauppahallista ja Skanssin ostoskeskuksesta mukaan poimimieni ilmaislehtien uutisoinnin varaan. Tokihan silläkin tavoin pysyin kärryillä muun muassa Toriparkkia ja raitiolinjaverkostoa koskevista suunnitelmista, puhumattakaan Aurajoen poikki ykskaks rakennettavan uuden sillan nostattamasta mielenkuohusta. Samoin opin, mitä jännitteitä monikielisyys voi tuottaa virallisesti kaksikielisessä yhteisössä.

Kotikaupungissani Jyväskylässä olen silloin tällöin nähnyt *Pakkoruåtsi pois!* -tarroja, jotka on liimattu esimerkiksi liikennevalopylväisiin. En kuitenkaan muista, että ruotsin kielen asemaa olisi sikäläisissä mainosrahoitteisissa paikallislehdissä käyty kyseenalaistamaan yhtä usealla mielipidekirjoituksella kuin Turussa. Jostain syystä mieleeni on jäänyt erityisen hyvin kirjoitus, jossa väitettiin ruotsin kielen puhumisen olevan nöyryyttävää suomenkieliselle virkamiehelle – siis tilanteessa, jossa ruotsia äidinkielenään puhuva asioi kaksikielisen kunnan virkamiehen kanssa. Ruotsin kielen asema kuvattiin myös epätasa-arvoiseksi suhteessa Suomessa nykyään puhuttuihin useisiin muihin kieliin, joita maahanmuuttajat ja turvapaikan saaneet pakolaiset ovat tuoneet mukanaan.

Pakkoruotsi-argumentoinnissa ruotsin kieli näyttää rinnastuvan eräänlaiseksi muinoin vääryydellä hankituksi privilegioksi, josta kansan suuri enemmistö kärsii päivittäin. Taustalla piillee historiakuva, jonka synty- ja leviämisprosesseja tutkijoiden tulisi selvittää ja jonka juurimiseksi kouluissa pitäisi tehdä nykyistä enemmän työtä, esimerkiksi yhdistämällä ruotsin ja historian oppitunteja.

Privilegiot olivat elimellinen osa keskiaikaista ja varhaismodernia yhteiskuntajärjestelmää: joskus joku yksilökin mutta useimmin jokin yhteiskuntaryhmä tai yhteisö – esimerkiksi aateli tai jonkin kaupungin porvaristo tai jokin luostari – sai tietyn erioikeuden, jonka sisältö saattoi vaihdella tilanteen mukaan verovapaista maaomistuksista erilaajuisiin kauppa- ja kalastusalueisiin tai veronkanto-oikeuksiin. Tietenkin tällaiset erioikeudet olivat muilta pois tai mahdollisia vain muiden kustannuksella.

Suomessa ei kuitenkaan enää ole virallisia privilegioita – niiden rippeetkin poistettiin lainmuutoksilla vuonna 1995, jolloin myös Helsingin yliopisto menetti tuottoisan yksinoikeutensa suomen- ja ruotsinkielisiin almanakkoihin. Äidinkielen käyttäminen jokapäiväisessä elämässä ei myöskään ole privilegio, vaan Suomessa perustuslaki säätää suomen ja ruotsin maan kansalliskieliksi. Suomen lainsäädäntö takaa

myös karjalan, saamen ja romanin kieltä sekä viittomakieltä käyttäville mahdollisuuksia käyttää äidinkieltään yhteiskunnassa. Muiden, ulkomaisten kielten osalta kielipolitiikka pyrkii yhdistämään Suomeen kotoutumisen yksilön oman äidinkielen käyttömahdollisuuksiin.

On ymmärrettävää, että monikulttuurisuuden lisääntyminen ja uusien kielivähemmistöjen syntyminen herättävät keskustelua eri kieliryhmien keskinäisestä tasa-arvosta ja kielten käyttöön liittyvistä ongelmista. Ihmisten välinen tasa-arvo taitaa kuitenkin harmi kyllä muistuttaa kangastusta aavikolla tai sateenkaaren päätä pellon takana: juuri kun sen kuvittelee tavoittaneensa, se onkin poissa tai yhä vain matkan päässä. Yksi asia on silti varma: yhdenkään ryhmän asema ei kohene sillä, että joltain toiselta ryhmältä otetaan pois lain takaamat oikeudet. Ruotsissa monarkian kannattajat ovatkin samanhenkisesti argumentoineet vastakysymyksellä, olisiko ruotsalainen yhteiskunta yhtään sen demokraattisempi, jos sillä ei olisi kuningashuonetta.

Suomi ei ainakaan historiallisena aikana ole koskaan ollut yksikielinen. Eri kielillä oli esimerkiksi 1400-luvun privilegioyhteiskunnassa omat käyttöalueensa: Latinaa käytettiin eniten kirkon ja oppineiston kirjakielenä, keskialasaksa oli Itämeren alueen kansainvälisen viestinnän ja kaupankäynnin kieli, ruotsiksi laadittiin lait ja kaikki viralliset asiakirjat ja suomi oli lähinnä puhekieli, mutta sellaisena sitä sai käyttää kaikilla elämänalueilla, myös viranomaisten kanssa asioitaessa. Myös saamen kieltä ja naapurialueiden kieliä käytettiin puhekielinä. Kielten käyttöä ei säädelty lailla paitsi kaupunginhallinnon osalta, mistä laki määräsi, että asiakirjat oli laadittava ruotsiksi – säädös oli tarkoitettu hillitsemään keskialasaksan käyttöä (vrt. huoli englannin asemasta nyky-Suomessa ja monessa muussakin maassa) eikä sortamaan esimerkiksi suomenkielisiä.

Keskiajankin monikieliseen todellisuuteen kuului tietysti pakkoruotsi, jos sillä halutaan ymmärtää ruotsin kielen oppimisen merkitystä yksilön yhteiskunnalliselle vuorovaikutukselle ja mahdollisuuksille sosiaaliseen nousuun. Kuitenkin Ruotsin kruunu päätti 1500-luvulla tukea Raamatun ja lakien suomentamishankkeita tilanteessa, jossa suomenkielisiä oli alle 300 000 ja heistä luku- ja kirjoitustaitoisia vain murto-osa – muutoin tunnetusti kitsaat ja nationalistisesti ajattelevat Vaasa-kuninkaat eivät siis päätyneet siihen, että vähemmistön kielellisten oikeuksien ylläpitäminen olisi kallista, turhaa ja kansallisen edun vastaista.

Mihin pakkoruotsin poistaminen saattaisi johtaa nyky-Suomessa? Tokko savuaviin raunioihin, mutta varmaan ainakin siihen, että vastavuoroisesti myös pakkosuomesta luovuttaisiin ruotsia äidinkielenään puhuvien lasten kouluopetuksessa. Joissain kouluissa toisen kotimaisen kielen opiskelu varmasti jatkuisi, mutta monissa kouluissa yleinen mielipide tai sosiaalinen paine lopettaisivat sen opettamisen. Suomen historian ja sukututkimuksen opettamisen ja tutkimisen mahdollisuudet kaventuisivat, koska ani harva suomenkielisistä opiskelijoista kykenisi lukemaan 1800-luvun loppua aikaisemmin kirjoitettuja asiakirjoja. Merkittävä osa Suomen varhaisemman historian tutkimuksesta keskittyisi Åbo Akademihin, Helsingin yliopistoon ja riikinruotsalaisiin yliopistoihin, ja suomenkielisissä yliopistoissa järjestettäisiin resurssien salliessa historian opintojen yhteydessä ruotsin kielen kursseja. Englanti valtaisi lisää alaa ensimmäisenä vieraana kielenä, jota suomenkieliset ja suomenruotsalaiset käyttäisivät myös toisena kotimaisena kielenä viestiessään yli kielirajojen – sikäli kuin enää toisilleen kovin paljon viestisivät.

MARKO LAMBERG
marko.lamberg@abo.fi